

Kriminaliteten efter Besættelsen af Jylland 1627–29.

Af *Kjeld Galster.*

Da Wallensteins Tropper besatte Jylland, ophørte Tingmøderne. Den 5. November 1627 naaede de Ska-gen. Der var netop Tingmøde, og Skriveren standsede sin Indførsel midt i en Sætning. Dansk Ret var suspenderet.

Den Tid — omtrent to Aar — Besættelsen varede, blev selvfølgelig en gunstig Tid for Folk med forbryderiske Tendenser, der nu rigtig kunde udfolde sig, ofte i Forbund med og beskyttet af Tyskerne. Nøden, der opstod ved Fjendens Udsugning og Plyndring, drev ogsaa mange fra Hus eller Gaard og dermed ind i en Tilværelse, hvor de begik Handlinger, de ikke vilde have begaaet, om de stadig havde siddet i deres Hjem.

Straks efter at Fjenden — i Forsommeren 1629 — havde forladt Landet, blev Lov og Ret genindført og Tingmøderne atter sat. Jylland hørte atter til et Rets-samfund. Men det varede lang Tid, inden der atter var normale Tilstande.

Et Bevis paa, hvordan Respekten for Lov og Ret var rokket, var de mange Tilfælde af *Mened*, trods det at jo alle vidste, at den evige Fordømmelse efter Døden ventede. I 1629—30 var der ikke mindre end 29, der i Jylland blev »fældet paa deres Fingre« paa Lands-

tinget i Viborg (1632—33 kun 9, 1633—34 kun 3)¹⁾. Bønderne paa Jegindø tvang og lokkede to Drengene paa 17 og 16 Aar til at vidne i deres Favør og sværge falsk²⁾).

Mellem Forbrydelserne var ogsaa *Falskmøntneri*.

Anders Christensen Berdag, der sad som Fange paa Koldinghus, bekendte (30. August 1638)³⁾ følgende om Falskmøntnere:

Jens Kaasgaard i Holstedbro haver gjort og gydt falske Penge. Af samme Penge havde han bekommet adskillige, og havde han selv lært af ham, baade Rigsdaler og smaa Penge, dog alt dansk Mønt, at gyde, og kunde Christen Salgaard, Borger sammesteds, ogsaa gyde falske Penge.

At have været hos en Herremand, Hans Volffanger i Vendsyssel paa en Gaard ved Navn Overklit og gydt adskillige allehaande, baade grove og smaa danske Penges Mønt for ham i 3 Ugers Tid, og haver samme Junker udgivet saadanne Penge til Nordbaggerne, af hvem han for de samme Penge igen fik Tømmer til sin Gaard.

En Præst ved Navn Hr. Hans Bertelsen, Sognepræst mellem Ribe og Varde⁴⁾, haver møntet adskillige mange Penge, baade for Gunde Rostrup paa Krabbesholm og for Fru Karen paa Fruergaard. Samme Præst lod hvert Aar fra Lybek fra sin Faktor et ny Stempel at stemple Daleren med hjemsende, og haver Kejserens Øverste, som laa paa Riberhus i Krigstiden med sine Soldater, skikket Bud efter samme Præst, fordi han var kommet i Forfarenhed, at han kunde slaa

¹⁾ Indkomne Breve til det danske Kancelli.

²⁾ Smst. 4. Maj 1635 (fra Mogens Høg).

³⁾ Smst.

⁴⁾ Præst i Ansager (Ø. Horne H.). (1614—) 1640.

Penge, at han for ham nogle skulde forfærdige. Og der han med sit Redskab til ham kom, og han saa mange han begærede forfærdigede, haver Øversten sagt til ham, han skulde igen hjemdrage og mønte, saa længe han vilde, dermed at hans Soldater kunde bekomme Penge. Og den Tid han (Anders) til samme Præst var kommen, havde han vist ham i en synderlig Kammer, Norden ved Stuen ved hans Urtehave, adskillige Daler, som han selv havde slagen, saavel og sit Redskab, som han dertil brugte.

Nok erkendte han, at Jørgen Jensen i Bilund fik af hannem 40 Daler udi danske Kroner af hans egen Mønt, som han selv havde gjort, og havde Jørgen Jensen og Hans Skotter med saadanne Penge dragen til Erik Hansen i Skanderup og for de samme købt af ham 2 Kvier.

Jørgen Knud-Kræmmer i Husum havde hentet og bekommet adskillige af saadanne falske Penge fra Hr. Hans Bertelsen.

Christen Møller, der ligesom Anders Christensen var en stor Hestetyv og Krybskytte, tilstod, at Anders Christensen havde overantvortet ham, for en lang Bøsse, 10 hele Rigsdaler, som var af de Penge, han havde gydt. Tre af dem havde han givet en Kone for Ærter.

De tre Adelige: Hans Wolf von Unger til Overklit (Vennebjerg H.), Gunde Rostrup til Krabbesholm (Hindborg H.) og Fru Karen paa Fruergaard, blev derefter arresteret, for at deres Sag kunde forhøres⁵⁾.

Hvormeget dette Angiveri har paa sig, kan være tvivlsomt, navnlig Samarbejdet med Kejserens Oberst og Hr. Hans Bertelsen lyder noget dristigt. Men at

⁵⁾ Kancelliets Brevbøger 22. Oktober 1638.

Falskmøntneriet var udbredt, er sikkert, det fremgaar ogsaa af følgende Brev fra Lensmanden paa Hald, *Knud Gyldenstjerne* (17. December 1630 til Kansleren)⁶⁾.

»Nu kom Delfogeden af Rinds Herred herind til Bordet og havde en liden Dreng med sig, er ikke uden 12 Aar gammel, som havde møntet falsk Mønt, og havde han Mønten med sig saavel som og Formen, som han haver møntet den udi . . . og beretter samme liden Dreng, at han haver set det af en Karl i Hobro, hvilken jeg nu haver Bud efter, og haver han møntet nogle af disse Penge for en fattig Kvinde her i Rinds Herred, og siger han, hun gav ham noget Mad derfor. Hvad den liden Dreng sig belanger, saa er hans Vilkaar saa, at han er befunden saa forsulten, at alt, hvis han æder, det kan han ikke beholde hos sig over to Timer — eftersom Delfogeden beretter mig — saa gaar det oven fra ham, thi han kom ret nu hid med ham. Jeg ved ikke, hvor jeg skal hen med ham; for sætter jeg ham i Fængsel, da er jeg ræd, han skal dø, for han er saa meget uvel og forsulten. Begærer derfor, at du vilde give Hans Majestæt saadant til kende, hvorledes dermed skal forholdes.«

Dette Brev, der er skrevet lige under Indtrykket af den triste Oplevelse, viser — foruden Lensmandens gode Hjerte — hvor udbredt Falskmøntneriet var, naar det blev drevet af en Karl i Hobro og denne fattige stakkels Dreng.

Ofte tidligere havde man haft sin Opmærksomhed henvendt paa *Vagabonder og Tiggere*. »Samløbere og Keltringpak«, og der var udstedt Forordninger mod

⁶⁾ Indk. Breve til danske Kane.

dem; man vilde tvinge dem til Arbejde, da de jo var en Fare, idet Tyve og Røvere jo ofte kom fra deres Rækker.

Nu efter Krigen, hvor saa mange var blevet drevet fra Hus og Hjem, og saa mange var kommet bort fra dagligt Arbejde, var disse Skarer vokset.

Første Gang, vi hører om dem (4. September 1636)⁷⁾, er nu fra Sjælland. Frederik Redtz, Lensmand paa Tryggevælde, skriver: »En ganske Del Samløber og Keltringpak har slaaet sig sammen og stryger Landet over med Tyveri og Røveri. De har været paa mange Steder; nu begynder de ogsaa paa Adels Gaarde, ja i Gaar Nat var de paa Tryggevælde og stjal en ganske Del«. Han beder Kansleren tænke paa Middel, »thi om saadant skal have Gænge, er ej paatvivlende, de jo skulle blive saa stærke og mangen Mand gøre Skade«.

16. April 1637 udgik der Missive til alle Rigets Lensmænd om at fange og opsamle et bestemt Antal i hvert Len (en Fremgangsmaade, der ogsaa tidligere var brugt): 140 fra Sjælland, 65 fra Fyn og 225 fra Jylland. Fra Korsør, Assens og Kolding skulde de derpaa, med nødtørftig Underholdning af Mad og Øl, sendes til Christianspris ved Ejderen for at gøre Fæstningsarbejde. — Saa var de uskadeliggjort og kunde ovenikøbet gøre Nytte⁸⁾.

17. Maj 1638 kom der en ny Ordre: hver Lensmand skulde lade opsøge 5 Løsgængere, ogsaa de skulde sendes til Christianspris — for at arbejde for Penge der; de, som ikke vilde lade sig antage med det gode, skulde tages med Magt⁹⁾.

⁷⁾ Indk. Breve til danske Kancelli.

⁸⁾ Kancelliets Brevbøger.

⁹⁾ Indk. Breve til danske Kancelli.

Dette gjaldt altsaa hele Landet. Specielt for Jylland efter Besættelsen synes *Drengbander* at have været. Knud Gyldenstjerne paa Hald klager (29. August 1635) over, at en stor Hob Dreng paa 15—16 Aar gaar om og betler. Han faar Lov at sende 30 af dem til det af Kongen oprettede »Børnehus«, der var knyttet til Tugthuset. 22. Marts 1638 gav Kongen dernæst Ordre til nogle Lensmænd i Jylland om at samle ialt 152 Børn paa 13 Aar og derover af fattige Folks Drengbørn og sende dem derover; saafremt de ikke godvilligt vilde dertil, skulde de tvinges.

Men det var naturligvis ikke kun af disse omstrejfende Folk, de mange *Tyverier*, der florerede i denne Tid, blev begaaet.

I den retsløse Tid havde Lejligheden skabt Tyve.

Da Adelsmændene flygtede fra deres Gaarde, tog Bønderne, inden Fjenden naaede frem og slog sig ned paa Herregaardene, Lejligheden i Agt og fjernede forskelligt derfra; og lige da Tyskerne var rykket ud, og før de lovlige Myndigheder var kommet tilbage, tog de ogsaa Chancen.

Saaledes paa *Eskær* ved Sindal.

Her slog Ladefogden Bent Nielsen om Aftenen d. 27. Maj 1629 Loftsdøren, Kælderdøren og Husdøren i Laas¹⁰⁾ — han havde Nøglen paa sin Husbonds Sofie Brahe, salig Jørgen Lunges Vegne — og gik til Hr. Erik i Mosbjerg at tale med ham og 4 Danemænd, at de vilde gaa med ham til Eskær og skrive, hvad der var beholden paa Gaarden. En Stund eller to derefter kom Bønder indgangen i Borggaarden, en hel Hob. De gik ind i Kælderen i det vestre Hus og brød Døren,

¹⁰⁾ Horns Herreds Tingbog 26. Oktober 1629.

som Øllet laa indenfor, udtog og drak. Da det Øl var aftrykket, kom Anders Smed til Kirsten Sørensdatter Nøglekvinde og sagde, hun skulde lade op den nordlige Kælderdør, ellers vilde han selv bryde den, han havde spurgt, der skulde være beholden en god Tønne Øl der. Hun lukkede op, og han tvang hende til at tappe.

Da Christen Jensen, Karl paa Eskær, noget senere saa ind i Fadeburet, saa han samme Anders Smed der. Nu havde han trængt sig derind og nedtog netop af Bordet en hel Hob Leer og Forke og 3 eller 4 @ Tælle, som stod i en Balje. Kun 4 tomme Kister blev tilbage.

Derefter gik de til Peder Røgterdreng og forlangte, han skulde fly dem de Øksen, som de have sat paa Eskær for Skat (til Tyskerne). — »Det maatte de tale med Fogden om«. — »De vilde give Fogden 1000 Pokker, de vilde selv tage deres Fæ, som de havde givet i Skat«. — »De var tilfreds, hvordan det gik, de vilde tage deres Stude«. Med slige Ord bortførte de en Del af Eskærs Besætning.

Da Fru Sofie Brahe var kommet hjem, lod hun paa Tinge læse et aabent Brev¹¹⁾: Hun vidste, at en Del af hendes Gods og Løsøre var skjult hos nogle af hendes Naboer og Bønder. Hun vilde have dem advaret og paamindet; hvis Godset ikke kom tilbage, maatte de lide som for andet aabenbare Tyveri; kom det ikke uden Tvang, vilde hun optage det i bedste Mening.

En lignende Erklæring har været udstedt af flere Herremænd, saa Trafikken har vist ikke været saa ualmindelig. —

Lovløsheden fremgaar ogsaa af, at der var blevet stjålet en Pram, der laa i Østeraa i Aalborg¹²⁾ med

¹¹⁾ Horns Herreds Tingbog 10. Maj 1630.

¹²⁾ Aalborg Tingbog 14. December 1629.

sit Behør, 26 Favne Tov m. v.; og en god »Famulus Tveseng« med Himmel over var blevet udbaaret af en Bondes Hus i Uldum¹³⁾.

Særlige Chancer gav de mange øde Gaarde, hvorfra man førte Tømmer, som man satte ind i sin egen Gaard, eller Gødning, som man spredte paa sin egen Mark. Let Adgang havde der ogsaa været til at hugge i Kronens Skove.

Engang Anders Petersen Sundby og Anders Hellenen i Vilsted gik hjem sammen, sagde den første: »Vilt du være med mig, da vil vi tage et fed Nød. *Det er ingen Synd i denne Tid*«. En anden Gang kom samme Anders Sundby til Niels Petersen i Vilsted og sagde: »Vilt du gaa med mig, da vil vi tage os en fed Kvie paa Løgsted Mark; jeg ved, hvor hun gaar. *Det er ingen Synd, der er saa mange, der tage baade Kvæg og Faar*«. Her er vi ved noget centralt ved Mentaliteten: den almindelige Demoralisation gav den enkelte en Følelse af Skyldfrihed over for Forbrydelsen.

Det vrimler i Tingbøgerne med Beretninger om Tyverier; her skal fremdrages et Par:

Jens Jacobsen stjal en Plag fra sin Morbror¹⁴⁾ (der havde købt den af en tysk Rytter for en Kande Brændevin). Denne Plag solgte han til Helle Jensen i Brunbæk, og derpaa fulgtes de to ad til *Niels Roed* i Vester Svenstrup i Han Herred. Niels Roed og Helle Jensen spurgte ham ad, om han vidste flere voksne Plag at bekomme. — Jo, han vidste en eller to. — Han (Jens) skulde bare fly dem alle de Heste og Øg, han kunde bekomme, saa vilde de føre dem heden og skille dem

¹³⁾ Vejle Tingbog 24. December 1629.

¹⁴⁾ Slet Herreds Tingbog 12. August 1630.

¹⁵⁾ Han Herreds Tingbog 10. Maj 1630.

og ham af med dem, saa de ikke skulde komme ham til Skade i nogen Maade.

Paa vor Herres Himmelfartsdag tog han saa to Øg paa Gørup Mark ved Hjørring og førte dem til Niels Roed i Vester Svenstrup.

Nogen Tid efter, d. 9. Maj 1630, kom fem Karle og ledte efter samme Øg. Niels Roed løb ud med en Bøsse for at genne dem væk. Men straks efter kom han løbende ind til Jens Jacobsen, kastede et gammelt Kvindeskørt over ham (det laa nu i Retten) og bad ham løbe ad Bjerge dermed. Selv tog han en hvid, ulden Skjorte paa af Jens Jacobsens, at ingen skulde tage Kynding paa ham. —

Borgmesteren i Mariager maatte meddele¹⁶⁾, at en liden Skoleperson, kun 14 Aar gammel, har opbrudt Kirkebøssen. Man har ikke ladet ske Eksekution, men venter H. M.s Resolution. (Den kom til at lyde paa, at den liden Skoleperson skulde sendes til Tugthuset i København).

Undertiden gjorde *Røverbander* Vejene usikre.

I *Christiansstad* Len i Skaane havde nogle Kumpaner rottet sig sammen¹⁷⁾, undertiden 8, undertiden 10—12. En Del af dem begik Mord og Mandslæt, en Del Tyveri, en Del var rømt fra Bremerholm, en Del begik andet smaat Skælmeri. De udøvede stor Vold mod fattige Folk, tvang Bønderne til at give dem, hvad de begærede, truede og undsagde Fogden og hans Karle, som satte efter dem, paa Livet, undsagde Bønderne og truede med at ville brænde Gaarden af over dem, hvis de satte efter dem.

¹⁶⁾ Indk. Breve til danske Kancelli 16. April 1632.

¹⁷⁾ Kancelliets Brevbøger 20. Maj 1637.

I *Halland* hører vi om en lignende Bande. Lensmanden paa Laholm, Chr. Bylov, beretter¹⁸⁾: »Her i Lenet tildrages, at et Parti Mordere og Skælmer holde sig heroppe, mesten udi store Udørken, somme Dage her i Lenet og somme Dage i Helsingborg Len. Det første, jeg fik det at vide, har jeg sendt nogle af Soldaterne her paa Stedet med mine egne Folk ude mange Nætter og Dage. Er de hos Bonden, saa varer Bonden dem først ad, som af denne faa al den Del, de røver, saa trækker de det op hos somme af Bønderne; derfor vil de ikke røve fra dem. Er de i Skaane, saa gør 30 Karle dem intet, de er somme Tider 16 Personer og somme Tider flere og mindre, for de er paa mange Hold ude. Nu har de Svenske sig over dem beklaget, at de ikke kan rejse sin Kaas her ner i Landet for dem, saavel som mesten den ganske Almue beklager dette, at de ikke kan rejse sikker. Har jeg ladet opbøde, at hvem kan forskaffe en af dem heller kundskabe dem ud, skal bekomme 20 Daler for hver; men det hjælper intet«.

Værst var dog naturligvis Forholdene i *Jylland*.

Under Besættelsen var der flere Borgere og Bønder, der havde maattet gaa under Jorden paa Grund af Modstand mod de Fremmede, fordi der var fundet Vaaben hos dem, eller fordi de ventede en Razzia. Men langt flere var der, der maatte rømme fra Hus og Hjem paa Grund af den Elendighed, Tyskernes stadige Krav satte dem i.

Der var naturligvis mange Undtagelser; men gennemgaaende var det de Folk, der havde mindst Evne til at tage det haarde Arbejde op og — trods alt hvad de maatte igennem — søge at holde Gaarden ved Magt; ogsaa vel ofte urolige Hoveder. De gav op, lod

¹⁸⁾ Indk. Breve til danske Kancelli 2. Juli 1638.

alt i Stikken — Naboer og Slægt sørgede vel for Kone og Børn — og søgte bort.

Efterhaanden som Tiden gik, og Besættelsen strenghedes, steg deres Antal. De søgte Moser og de store Skove, samledes i Skarer og valgte sig deres Anførere.

De sluttede sig sammen med tvivlsomme Eksisterer; Folk, der havde været paa Grænsen af det kriminelle eller havde overskredet den.

Man kaldte dem *Krabber*. (Ordet bruges stadig dialektisk om vrangvillige, trættekære Personer, og lignende Betydning har det vel ogsaa haft her).

Det var brogede Skarer af Desperados. Under almindelige Forhold vilde de være en Fare for Samfundet. Men nu var Landet besat, og mellem dem var der næppe nogen, der ikke havde mer eller mindre Grund til at føle sig forfulgt af Besættelsestropperne, og derfor var deres Overfald saa at sige udelukkende rettet mod Tyskerne; deres Landsmænd levede jo ogsaa alle mere eller mindre i Nød og Betryk.

De stod i Forbindelse med Bønderne — der havde de jo Slægt og Venner, og et Sted var deres Familie —; de blev huset af dem om Natten, ja selv Præsterne og Fogderne var kendt med deres Plyndringer og plejede — ofte gennem deres Børn — at afkøbe dem, hvad de havde røvet.

Vi hører om smaa Overfald¹⁹⁾.

I Hammer skød de en Rytterknægt.

I Jerslev trængte de ind til en Soldat i hans Kvarter, rev ham og hans Tyskertøs ud af Sengen, pryglede dem begge jammerligt igennem og frarøvede dem Brændevin, Tobak og en Pung med 17 Rd.

¹⁹⁾ Aus dem Leben des kaiserlichen Feldmarchalls Grafen Melchior v. Hattzfeldt von J. Krebs (1910). S. 160. Dette vigtige Kildeskrift er ofte benyttet i det følgende.

Særlig talrige var Overfaldene i Torslev og Hørby (ogsaa i Vendsyssel). Her røvede Krabberne 14 Mark i et Hus, skød først en Rytter gennem Haanden, og da han flygtede op i en Bøg, strakte de ham til Jorden ved et andet Skud.

Over hele Jylland gjorde de Vejene usikre for Tyskerne.

Ritmester Zimmer i Haderslev havde en Konkubine, der opholdt sig i Hvidbjerg i Salling²⁰). Hun hørte, at Krabber var ved at samle sig i Nykøbing paa Mors. Straks flygtede hun — under militær Ekskorte af nogle Ryttere — godt 10 km nordpaa til Nørgaard, og da hun havde været der een Dag, flygtede hun godt 10 km sydpaa til Skive, hvor Kaptajn Beyfurt skulde konvoiere hende til Haderslev. Hendes Rute viser Panikstemninger.

Januar 1629 fortæller Ritmestrene i Vendsyssel deres Oberst, Hatzfeldt, der residerede paa Odden ved Hjørring, at Marketenderne ikke havde Mod til at rejse sydpaa for at købe Varer, fordi de, naar de kom med Varerne sydfra, blev angrebet og udplyndret af Krabberne for alt det, de havde med, og led store Tab²¹).

Men mødte Krabberne en af de Transporter, der var ledet af danske Vognkuske eller Kræmmersvende, med Kobber-, Tin- og Messingtøj (man havde ikke længere Mønt at betale med i Jylland) til Hamborg og Lybek eller nordpaa med Vin og Humle, som de havde købt, fik de Lov at passere²²). Det var jo dansk Ejendom, og de var Landsmænd.

Krabberne gjorde under Besættelsen Tyskerne den

²⁰) Danske Samlinger, 2. R., VI, 285.

²¹) Hatzfeldt 285.

²²) Danske Samlinger, 2. R., VI, 290.

Skade, de kunde. De var — i al Beskedenhed — noget i Retning af Datidens Sabotører. Men det var vist kun Nød og Trang og af Følelser kun Hævnfølelse, der drev dem.

Til Krabberne sluttede sig nogle tyske Soldater, uheldige Elementer, der ikke kunde underkaste sig Disciplinen og havde forset sig, og som nu deserterede for at undgaa Straf. Ogsaa Desperados. Om Dagen laante Soldaterne Bondeklæder, og om Natten laante Krabberne, der var ude paa Overfald, Køllerter og røde Kapper af Desertørerne, saa begge Parter var forklædt. Desertørerne kunde godt være med til at plyndre og myrde deres egne.

Da saadanne Røvere dukkede op omkring Vorgaard, og mange bevæbnede Bander lod sig se ved Hellevad, skred de Kejslerlige til en ny Gennemøgning af Husene efter skjulte Vaaben. Skoven blev gennemøggt baade ved Nat og ved Dag. Krabbernes Navne vilde man have oplæst fra Prædikestolen af Præsterne.

Oberst Ferrari i Aalborg bad indtrængende Hatzfeldt anvende sin bedste Flid, for at han kunde faa grebet slige Ildgerningsmænd og Oprørere og skrev: den 23. Maj (1628) var otte af dem blevet lagt paa Hjul og Stejle i Kolding, og 17 medskyldige af de henrettede blev iøvrigt eftersporet. »Es ist die Räuberei in diesem Lande eine Generalpestilenz²³⁾).

Disse Krabber skal ikke glorificeres. De var et blandet Selskab, meget blandet.

Men vel nok de fleste af dem var drevet ud i Elenigheden af Tyskerne, og de havde derfor særlig meget at hævne; det var Folk, der var vant til at sætte Livet paa Spil, og Hensyn til Kone og Børn, som de havde forladt, bandt dem mindre end andre. De stod i For-

²³⁾ Hatzfeldt. 162.

bindelse med og blev hjulpet af Bønder, Præster og Fogder, havde altsaa ikke brudt med det danske Samfund, havde for Tiden kun Tyskerne til Fjende. Som Landet laa, var de et Led i Modstanden, og da det ikke kom til nogen Rejsning, fordi den Landgang, man ventede af Kongens Tropper, udeblev, var de nogle af de mest aktive.

Men — det var Naturer, som bedst udfolder sig under urolige, farefulde Forhold, som derimod har svært ved at finde sig til Rette og nære sig under rolige Forhold og føje sig ind under Samfundet og dets Krav.

Da Freden var sluttet, forlod de Krabber, der var flygtet paa Grund af Modstand mod Tyskerne, Skovene og tog hjem; det samme gjorde mange af dem, der havde maattet rømme paa Grund af Tyskernes Udpresninger. Derimod *blev* de tyske Desertører; hvor skulde de tage hen? Og mange Danske havde vænnet sig til det frie og haarde Liv, hvor man ikke havde andre end sig selv at sørge for og tage Hensyn til; hellere det end det sure Slid paa en Ødegaard; de blev. Det gjorde Hel- og Halvforbryderne ogsaa.

Paa den Maade skiftede Krabberne Karakter. *Nu* var de rene Røverbander. Fjenden var ikke længere en udenvælts, men det danske Samfund.

Vi har en Beretning fra kun nogle Uger efter Fredslutningen, som Hertugen af Gottorps Løjtnant Johan Dalhoff i Aabenraa har skrevet til ham om Krabberne (16.Juni)²⁴).

»Paa alle Veje her er der usikkert; den ene omstrefjende Bande kommer efter den anden, en Del dukker op i Bondeklæder med Røven og Myrden til stor

²⁴) Gottorpske Arkiv Cam III, pag. 174. Capsa 27. No. 7—8. (RA.).

Skade. Jeg har ogsaa ladet nogle forfølge og fange, som hører hjemme i Tønderhus Len og her har begaaet mange Excesser i Krattet ved Stenvejen med Røven og Plyndren, hvorved disse Steder og dette Amt snart vil komme i stor Vanskelighed«.

Engang i 1629 er Skriveren i Silkeborg Len paa Vej for at aflevere Skatten. Han er kommet til Horsens, men her sidder han fast, han tør ikke rejse videre foreløbig, Krabberne er der (og han maa fortære for 1½ Daler)²⁵⁾.

Gennem Aar gjorde disse Bander de jyske Veje usikre. Omtrent syv Aar efter Freden (11. Januar 1636) maa Kongen tilskrive Kaptajnerne i Jylland²⁶⁾.

»Da det berettes, at det Gesinnecken (omstrefjende Pak), der samlede sig i Fjendernes Tid i Jylland og lod sig kalde Krabber, endnu sammenrotter sig alle vegne i Skove og paa alfare Veje til stor Skade og Afbræk paa Liv og Gods for den vejfarende Mand, gives der dem Betaling til med deres underhavende Officerer at anvende den største Flid paa, hvor samme Krabber og andre Løsgængere og Landløbere kan opspørges, at bemægtige sig dem, levende eller døde«.

Obersten over det jyske Regiment, Jesper Friis, fik Ordre til at holde Kaptajnerne til.

Samtidig udgik der aabent Brev til Bønderne om godvilligt at undsætte Kaptajnerne og Underofficererne, naar de anmodedes om Hjælp til at opspore og bemægtige sig slige Skælmer. — Lensmændene skulde have Indseende med, at Bønderne gjorde dette.

Altsaa største Delen af Jyllands Befolkning blev mobiliseret for at komme disse Røverbander, Krabberne, til Livs.

²⁵⁾ Lensregnskabet.

²⁶⁾ Kancelliets Brevbøger.

Drab var i disse Aar efter Krigen hyppigere end før. Der var i denne Tid meget indviklede Ejendomsforhold; det Gods, Tyskerne havde taget eller inddrevet, havde de ofte solgt til en anden, en Dansker, der maaske havde solgt det til en tredie, og hvem ejede det saa? Tyveri var jo ogsaa gaaet voldsomt i Svang. Og naar saa den første, egentlige Ejer gensaa sit Gods, som den anden maaske mente at have retmæssigt Krav paa, kunde det nok føre til voldsomt Slagsmaal, der kunde ende med Døden.

Christen Holdgaard i Tange (Hids H.) antraf en Aprildag 1630 Kirsten Nielsdatter²⁷⁾, som hun kom fra sin Fader, Niels Sørensen, hans Hus, med nogle Linklæder; de var Christens, han tog dem, hun løb, han forfulgte hende, med Linklæderne i den ene Haand og en knoberet Kæp i den anden, og raabte, at hun skulde vise ham mer af hans Gods. Saa kom hendes Fader Niels Sørensen uf af sit Huggehus, og de to kom i Bardag. Niels søgte ham med en Økse, men Christen slog han med Kæppen fem Saar forudi hans Pande. Niels kom blodig ind i sit Hus, Christen efter og bød ham vise ham noget af hans Gods, som var ham fra-stollen. Nogle Dage derefter døde Niels Sørensen af sine Saar. —

Som Niels Jensen og Peder Pedersen i den 3. Uge af Juni 1629 kom gaaende med to Køer paa Alfarvej mod Sæby²⁸⁾ over Gerum Hede, kom Christen Sørensen Skomager styrtende efter dem med to Karle. »Det var hans Køer, de genned med«. »Nej«, svarede de, »det er Jakob Samuelsens Køer i Sæby«. Da kom de tilhobe at slaas. Christen slog til Niels med et Spyd, saa han fik et stort Hul paa den højre Side af hans Hoved.

²⁷⁾ Landstingets Dombog B. 1630, fol. 110.

²⁸⁾ Smst. fol. 101.

Nu vilde Peder undsætte ham, men Christen slog ogsaa ham et stort Hul paa højre Side af hans Hoved, saa han faldt omkuld. Niels vendte sig nu og skød ham med Hagl gennem Laaret. Christen Skomager blev ført hjem og døde. —

Las Christensen gik og pløjede paa Skrem Mark (Han H.)²⁹⁾. Da kom Las Hjulmand i Skrem og en Karl fra Vendsyssel, der lod sig kalde Las Jensen fra Bredmose, hen til Ploven. De skændtes, Las Jensen klagede over, at Las Hjulmand var ham 16 Daler skyldig paa en Hest og en Bøsse. Las Christensen drev fra dem med Ploven. Da han noget efter saa sig tilbage, havde Las Hjulmand taget hans Plovstav, og med den slog han Las Jensen til Jorden; men han kom atter op, og de føg sammen igen, og inden Las Christensen var kommet ned til dem, var Las Hjulmand dræbt. Saa gik Las Jensen til Vognen til den anden Karl og kørte bort. Kampen havde været haard: Las Hjulmand havde 7 Hug og Slag i sit Hoved, et Sting i den højre Haand, to Sting fori og to bagi venstre Laar og et Sting i hans højre Side. —

Mellem Jul og Kiørmes 1630 kom Anders Jensen og Christen Christensen i Halkærholm Skov (Aars H.)³⁰⁾. Der kom Skovfogden Jens Madsen til dem og sagde: »Hvem haver givet eder Lov at hugge de Træer i min Husbonds Skov?« Christen paaastod, han havde ingen Træer hugget der. Da sagde Jens: »Guds Domme haver du saa! Du skalt faa Djævelen derfor!« Da sagde Christen: »Gud give, du faar det selv!« Saa stødte Jens til Christen to Stød for hans Bryst med hans Økseskaft, og saa kom de sammen og begge omkuld i en Busk. — Christen blev syg og maatte gaa i

²⁹⁾ Smst. fol. 353.

³⁰⁾ Smst. fol. 98.

Seng; »og stil siden klaged han altid paa Jens Madsen og sagde, han havde gjort ham hans Sygdom og Død«, forklarede hans Enke, Mette Pedersdatter.

Det korte Tidsrum, efter at de tyske Tropper var draget væk, og inden Lov og Ret og ordnede Tilstande endnu var indtraadt, var en urolig og farlig Tid. Landsforræderne synes man ganske vist ikke at have holdt Dom over, men mange benyttede Lejligheden til at komme personlige Uvenner til Livs, og nu havde man fri og uhindret Lejlighed til Tyveri og Røveri; næsten alle havde sultet og lidt Nød, og hvad der var i Behold enkelte Steder, fristede.

Det værste, man kender, af det, der skete, var Mordet paa Kølskegaard i Midtvevdsyssel.

2. Pinsedag, lige efter at Fjenden var uddraget³¹⁾, kom Villads Jensen i Hallund (Jerslev H.) og Christen Jensen i Hollensted til Christen Mikkelsen i Hallund og begærede, at han vilde gaa med en Nat derefter til Kølskegaard at se, hvad der var til bedste. Allerede næste Aften sent mødtes de og gik ad Kølskegaard til. Villads Jensen og Christen Jensen tog to Øg i Kornet og stillede dem i Helle sønden Gaarden. Derpaa gik de ind ad den vestre Port og Christen Mikkelsen ad den østre. Saa gik Villads til Gangdøren, banked paa og kaldte Fogden Per Lunov ud (Ejeren Mogens Kaas til Frøstrup var flygtet som de andre Adelige). Per Lunov og Christen Jensen fra Lunden, der var hos ham, kom ud. »Kommer hid,« sagde Villads og førte dem til den østre Port. Her var ogsaa de to andre. Christen Mikkelsen slog til Christen Jensen, Lunden, med en Øksehammer to eller tre Gange i hans Ryg,

³¹⁾ Landstings Dombog A. 1630, fol. 297. Jerslev Herreds Tingbog 17. November 1631.

han sagde: »Christen Mikkelsenlille, lad mig være, for Guds Skyld!« Man slap ham, og han flygtede nør ud.

Villads slog Per Lunov omkuld, tog et Reb op af sine Bukser og bandt ham paa Jorden. Saa gik Villads ind i Stuen, taled ud ad Vinduet, at de andre skulde komme ind, han havde fæst ham saaledes, at han vel skulde blive tilstede. Saa gik de ind, tændte et Lys, som Villads tog af sin Lue — det var Midnat nu — og oplod saa Pers Skrin. De borttog et Skørt, et Par Hoser, en Krave, en Regnskabsbog, et Par Glarøjne med flere hans Klæder og stoppede det i en Sæk, tog siden en Staalgryde og to Mellemgryder og kom dem i Sækken til.

Der de kom ud, var Per Lunov bortkommen af Rebet. Saa tog Villads og Christen de to Øg og opred Per Lunov sydvest for Gaarden. Her kom Christen Mikkelsen til. For anden Gang slog Villads Per til Jorden. Saa samtykte de med hverandre, at ville skyde ham ihjel, at han ikke skulde røbe dem. Saa tog de alle fat paa en Bøsse, satte den for hans Bryst og trykkede til, og Villads tog Liget og kastede det ud i en Fiske-dam der. —

Hvorledes Kriminaliteten var steget, kan ogsaa ses af, at medens der i de 11 Aar, før Christian IV traadte ind i den tyske Krig (1616—26), i hele Landet gennemsnitlig var 7—8 Drabssager, var der 1630—34 ikke mindre end 17—18 aarlig (at dømme efter Kancelliets Brevbøger; i Virkeligheden vel flere).

Kjeld Galster.